

Tekstilt håndværk som et dannelsesprojekt

En komparativ analyse
Studiekredsen, Køng Museum

Hvad skal vi komme ind på?

- Tiggeri før og efter reformationen
- Spindeskolerne og Næstveds patriotiske Selskab
- Husflidsbevægelsen
- Socialøkonomisk virksomhed

Tiggeri

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Tiggeri Tiden før Reformationen

- De fattige havde en funktion i samfundet som modtagere af almisser:
  - Det blev anset som en god gerning at give til de fattige
  - Velgørenhed var ikke kun et udtryk for medfølelse og barmhjertighed, men var også en vej for giveren til at opnå frelse i det hinsides
  - Der blev ikke set ned på tiggere
- Kirken oprettede selv tiggermunkeordener

(Niels Finn Christiansen, Hans Chr. Johansen og Jørn Henrik Petersen 2010: s. 42)

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Tiggeri Efter Reformationen

- Stigende utilfredshed med det omfattende tiggeri
- Opdeling i værdigt og uværdigt trængende:
  - I oplysningstidens sociale reformer foretages en tredeling af de nødstedte: 1) dem der ikke selv kunne klare sig på grund af alderdom, sygdom og invaliditet, 2) stræbsomme nødlidende, som ikke kunne finde arbejde og 3) notoriske lediggængere
  - Ideer om at anvende arbejdsføre tiggere til offentlige arbejder
  - Efter 1739 oprettes tugt- og arbejdshuse. Det første blev åbnet i Stege

(Hans Chr. Johansen og Søren Kolstrup 2010: S. 171,176,178)

- "Værdige" tiggere blev udstyret med et tiggertegn, der gav dem lov til at tigge i deres hjemegn (Niels Finn Christiansen, Hans Chr. Johansen og Jørn Henrik Petersen 2010: s. 43)

Tiggertegn

Spindeskolerne

Spindeskolerne i Køng og Ring
Næstveds Patriotiske Selskab

Idealerne bag

- **Patriotisme:**
  - Enhver borger bør af kærlighed til fædrelandet gøre en indsats til gavn for det fælles bedste, dvs. samfundet
- **Merkantilisme:**
  - Arbejde mod selvforsyning og så vidt muligt undgå import af varer
- **Filantropi:**
  - Filantroperne ville hjælpe den fattige del af befolkningen ud af deres kummerlige tilværelse. Der var ikke tale om passiv velgørelse, men hjælp til selvhjælp. Dette skulle ske via opdragelse/uddannelse
  - Den fattige skulle blive en virksom borger i sin stand. Der var ingen intentioner om at ophæve standsforskelle
  - Standsbestemte pligter: Bondestanden skulle arbejde flittigt og vise forsvarsvilje som soldater

Entreprenøren i Køng

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Entreprenøren i Køng

- Storkøbmand Niels Ryberg (1725 - 1804)
  - Tilknyttet Den almindelige Plejeanstalt i København, hvor der havde været forsøg med at beskæftige de fattige med hørtilbehandling, spinderi og vævning
  - Linnedfabrik opstartet i Køng 1778
  - Økonomisk bagmand
- Ryberg var overbevist om, at linnedproduktion kunne tjene flere formål:
  - Afskaffe fattigdommen
  - Gavne landets økonomi

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Entreprenøren der fik tingene til at ske – ”almuens opdrager”

- Christian Gottfried Voelker (1746 - 1819)
  - Ansat af Ryberg på fabrikken i Køng
  - Den første inspektør ved spindeskolerne (ulønnet)
- ”De unges lærer og ven og de gamles rådgiver” (Mangor 1782)
- Lære bønderne at udnytte døgnets ledige timer:
  - Mente at sjællandske bønder generelt var arbejdssky og drev aftentimerne væk til ingen nytte
- En oplysningens mand:
  - Visioner om et bedre samfund med bl.a. skolepligt til alle børn

Spindeskolerne i Køng og Ring

- Spindeskolen i Køng blev oprettet 1778
- Spindeskolen i Ring blev oprettet 1779
- Det var aldrig tanken, at skolerne skulle bestå mere end 25 år:
  - En generation ville have lært finere hørspinding og kunne viderebringe deres viden til næste generation

Intensionerne bag linnedproduktionen

- Fokus på børnene, som gennem uddannelse skulle lære de rette arbejdsmetoder og ikke mindst flid og arbejdsomhed:
  - Ryberg mente, at arbejdsomhed ville medføre en bedre tænkemåde hos de fattige: Gå fra lastefuldhed og dovenskab til at stræbe efter at skaffe det daglige brød uden at ligge andre til byrde
- Baseret på frivillighed – Erfaring med at tvang ikke fører til et godt resultat

Frivillighed eller tvang?

Eksempel på tekst i fæstebrev

Hans Hansen af Køng – Fæstebrev 29. maj 1787:
"...fæsteren tilpligtes at lade sine børn søge læseskolen i Køng for der at undervises og oplyses i deres sande kristendom ligesom og flittig at lade dem tillige søge spindeskolen i Køng"

Linnedproduktion som hjemmeindustri

- Forbillede: Hosebinderi i Jylland
- Bibeskæftigelse til landbruget:
  - Kvinder, gamle og børn skulle spinde
  - Mændene væve
- Undgå tiggeri: Gamle, enker og krøblinge kunne tjene til det daglige brød:
  - Mangor anslår at en ottende del af landets indbyggere modtager almisse
  - Børn udgør ifølge Mangor halvdelen af tiggerne

(Mangor 1782: s.10, 11, 12, 15, 16)

Lediggang er roden til alt ondt

” Hvor mange piger bliver ikke til horer, og hvor mange drenge til tyve, fordi de i deres ungdom er ej holdt til arbejde og orden, men har tigget. De flestes gang er: Først mangel på arbejde og fortjeneste; deraf lediggang; derved betleri; dernæst liderlighed, hvoraf følger horeri og tyveri” (Mangor 1782: s. 35)

Uddrag fra spindevise: "Opmuntring til at spinde"

---

*"Så Mangen går med bettelstav
Fra hus til hus desværre,
Og lider ondt og vises af,
For han gad intet lære.
O piger! Spandt de nu som vi,
Så var de vist for hunger fri,
Så gik de ej på vildsom sti
Men prisede Vorherre"*

(Bunkeflod 1783)

Næstveds Patriotiske Selskab

- Stiftet 20. juli 1780 - Ophævet 1808
- Formål: Arbejde for høravlens udbredelse, bedre hørbehandling og anlæg af spindeskoler
- Formand: Amtmand Rudolph Bielke (1746 – 1813)
- Selskabet kronikør: Provinsmedikus Christian Elovius Mangor (1739 – 1801): *"Efterretning om Næstveds Patriotiske Selskab"* (1782/83)
- Inspektør for spindeskolerne 1780 – 1786/87: Christian Gottfried Voelker

4 kategorier af medlemsskab

1. Ordentlige medlemmer. 5 rdl om året
2. Overordentlige medlemmer 10 rdl om året
3. Ordentlige æresmedlemmer, som forpligtigede sig til at bygge et hus til spindeskole, forsyne det med brændsel og overdrage det til selskabet
4. Overordentlige æresmedlemmer, som forpligtigede sig til at bygge en eller flere skoler, levere brændsel samt betale hele indretningen og driften

Spindeskolerne på Sjælland

Spindeskolerne

- Der blev oprettet skoler fra 1780 til 1789
- Skolerne var givetvis indrettet i bygninger, der var opført til formålet:
  - Typetegninger? 9 fags bygning – spindestuen 40 – 50 m²
  - Lyse og rummelige
  - Bræddegulv i spindestuen
- Der var indrettet bolig til lærerinderne i alle skoler:
  - Stue/sengekammer, køkken, spisekammer og udhus

Spindeskolen i Køng

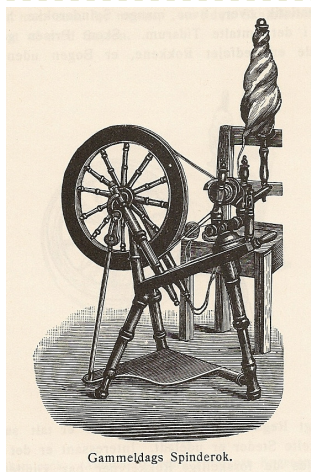
Spindelærerinderne

- Ugifte kvinder, enker, kvinder gift med håndværkere eller skoleholdere – såvel unge som gamle
- Uddannelse skete under et ophold på en spindeskole
  - Den første lærerinde var oplært på Plejeanstalten
- Skulle omgås børnene med kærlighed og opmuntre dem til flid og arbejdsomhed
- Skulle føre nøjagtig bog over hvor meget den enkelte elev spandt
- Aflønning: Løn, kostpenge, sengeklæder, 2 tønder rug og 2 tønder byg

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Spinderok fra Køge-egnen

Gammeldags Spinderok.

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Eleverne

- Spindeskolerne henvendte sig bredt til piger fra almuen, men den primære målgruppe var piger fra den ringeste stand (husmændene)
- Pigerne kunne begynde i skolen, når de var 4 år og fortsætte til de blev konfirmeret
- I de bedste skoler var der 30 – 40 elever i de første år

Antallet af børn og gamle Spindeskolen i Køng

Årstal	Antal børn	Antal gamle
1779	36	9*
1780	37	9
1781	34	24

(*) Blandt disse var der én som skulle være lærer i Ring og to som havde gået omkring og tigget (Mangor 1782)

Skolegang

- Skoleåret var fra Mikkelsdag (29. september) til 31.juni
- Undervisning om eftermiddagen:
  - Ideelt set skulle børnene gå i læseskole om formiddagen
  - Spindeskole fra 13 til om aftenen kl. 21 senest
- Ansporing til flid gennem kappestrid og uddeling af præmier
- Lærerinden tillod fortællinger der ikke var til skade for "Dyd og gode sæder" eller der blev sunget spindeviser

Produktionen

- Fabriksmæssigt spind:
  - Fint og ensartet spind
- Børnene stod kun for en mindre del af del totale produktion:
  - Voksne spindere der arbejdede hjemme. Eks. Haslev: Børnene spandt 419 strenge garn, de voksne 5.159 strenge
  - Ikke alt garnet var brugbart, da det var spundet af børn under oplæring. Børnene begyndte med at spinde blå
- For at holde en væv i gang, var der behov for 10 til 12 spindesker der spandt konstant. En spindeskole med 40 børn kunne holde ca. 2 væve i gang

Totale produktion

Skoleår	Samlet produktion
1783 – 84 <small>(1.7.1783 – 31.3.1784)</small>	3.905 pund garn
1785 – 86	9.735 pund garn
1786 – 87	15.359 pund garn
1788 – 89	7.326 pund garn
1790 – 91	4.570 pund garn
1791 – 92	4.228 pund garn
1792 – 93	1.796 pund garn
1798 – 99	1.649 pund garn
1805 – 06	603 pund garn

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Hvordan gik det?

- Selskabet opnåede aldrig at få tilskud fra staten
- Svært at holde på medlemmerne:
  - Selskabets lokale medlemmer blev ikke plejet - Ingen sociale aktiviteter som fx fest med spisning og taler
  - Selskabet fik aldrig karakter af at være en forening, hvor borgerne mødtes om en fælles interesse eller opgave
  - Kun 18 lokale medlemmer. De fleste medlemmer boede i København og havde tilknytning til Ryberg og hans kreds
- Problemer med at tiltrække elever:
  - Skepsis: Skoler hvor eleverne skulle lære praktisk arbejde: Var der tale om en ny form for hoveri?
  - I købstæderne mente man, at spindeskolerne var det samme som tvangsarbejdsanstalter
  - Ved udskiftningen blev der en lang vej til skolerne

(Margit Baad Pedersen 2001)

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Husflid

Om at lære det gode liv

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Husflidsskolen i Køng

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Ideologien bag

- "Håndværk og husflid var ikke alene et spørgsmål om at forme ting, men også om at forme, omforme og orientere menneskelig adfærd og opmærksomhed" (Kragelund m.fl. 2004: s. 8)
- Læren om "det gode liv" hvor arbejde og moral udgør en helhed:
  - Så længe hænderne er i arbejde, kan husflidsmennesket ikke gøre noget forkert og er på livets rette vej (Bjerre Hanghøj 2004: s. 55)
- "Fremme" særlig Ungdommens Lyst til en gavnlig Anvendelse af Fritiden, for at forebygge Lediggangens ofte fordærlige Følger" (Dansk husflidsselskab i Kragelund m.fl. 2004: s. 34)

Arbejdet som en glædeskilde

"Arbejd er en glædeskilde
som man ej udtørre kan
kun den dovne går det ilde
kors og modgang følge ham"

(Indrammet vers fra husflidsskole)

Alsidighed og kvantitet

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Arbejdsfællesskab

- Husflidsmennesket ønskede ikke at isolere sig, men ønskede fællesskab med andre fra den nære omverden
  - Erfaringsudveksling både praktisk og socialt (Bjerre Hanghøj 2004: s. 57)
- Landsudstillinger med uddeling af præmier og diplomer

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Æstetik

- Vægtlægning af anvendelse af naturmaterialer: pil, danske træsorter, uld og hør
- Et nationalt romantisk projekt: Mønstre og æstetik med rod i den kultur man kendte fra det førindustrielle danske bondesamfund samt de øvrige nordiske landes folkekultur
- Udvikling af "smagfulde" modeller som kunne kopieres (Bjerre Hanghøj 2004: s. 34)

Kvindeligt husflid

Anno 1899

- Hjemmevævede tøjler
- Spind
- Syning
- Lapning og stopning
- Genbrug: "Affalds benyttelse til tæpper og kradsuldsstof"
- Hæklearbejder, fine kunstsyninger og broderier sættes der ikke pris på – "Unyttigt håndarbejde"

Udviklingen fra 1930 til 1950

- Fra generalist til specialist
  - I begyndelsen var alsidighed det vigtigste. Et husflidsmenneske skulle kunne håndtere hverdagen i hus og hjem, klare sig selv og fremstille det, man havde behov for af de materialer, der var tilgængelige (Bjerre Hanghøj 2004: s. 36)
- Fra kvantitet til kvalitet
  - Den store arbejdsindsats roses og fremhæves i begyndelsen
  - Siden vægtlægges udseendet og æstetikken og ikke kun mængden og teknikken – Særligt evnen til at gennemarbejde en ting

Et nutidigt husflidsmenneske?

Socialøkonomisk virksomhed

Tekstilt håndværk som et
integrationsprojekt
Place de Bleu

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Deltagelse i messe

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Socialøkonomisk virksomhed

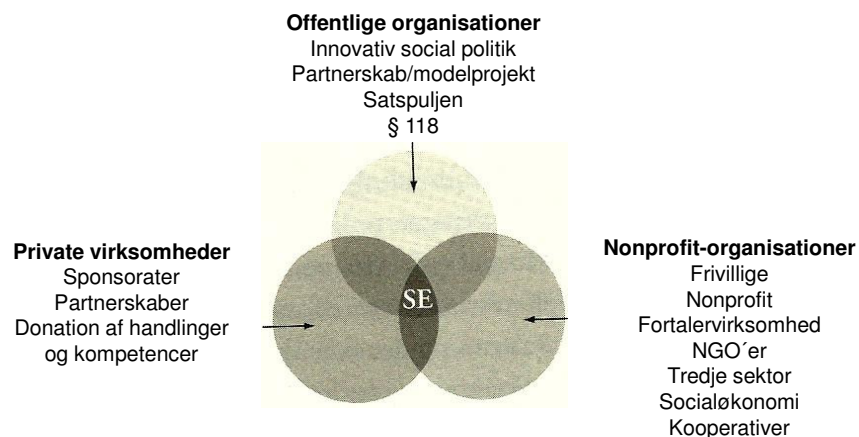
- Producerer og anvender social kapital som en ressource til forbedring af levevilkårene for socialt udsatte grupper og lokal samfund
- Forbedring af socialt udsatte gruppers beskæftigelses-situation
- Fortaler for de socialt udsatte medarbejdere
- Skaber indkomst til virksomheden via markedet – Overskuddet geninvesteres i virksomheden
- Deltagerorienteret: Involverer de personer eller grupper, som aktiviteterne retter sig imod

(Hulgård 2007), (Hulgård & Lundgaard Andersen 2009)

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Model socialt entreprenørskab

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Hvorfor er der behov for social innovation?

- Velfærdsstaten under pres → Fornyelse
- Reorientering af velfærdsstaten i retning af øget privatisering og individuel ansvarlighed
- Nedtoning af det offentlige ansvar for håndtering af sociale problemer – Hjælp til selvhjælp, vi skal alle være medborgere i inkluderende fællesskaber (fokus på frivillighed)
- Socialt entreprenørskab et redskab til fornyelse af den sociale indsats i velfærdssamfundet

(Hulgård 2007), (Hulgård & Lundgaard Andersen 2009)

Place de Bleu Formål og værdier

- Forbedre etniske kvinders livssituation
- Hjælpe dem til at identificere og realisere egne kompetencer
- Sikre dem en plads på arbejdsmarkedet
- Hjælp til såvel kvinderne som deres familier: Et bedre liv med større værdighed og glæde
- Bevare og udvikle gamle håndarbejdsteknikker

Place de Bleu

Projekt: Lokalt og produkter

- Projekt opstartet foråret 2010 med støtte fra Integrationsministeriets Kvindeprogram og Det Lokale Beskæftigelsesråd i Københavns Kommune – Såvel offentlig som privat finansiering
- Butik og systue på Blågårdsplads, Nørrebro: ”En lokal systue i en global verden”
- Produkter: Syede, strikkede eller hækede produkter hvor oprindelige kunsthåndværkstraditioner kombineres med moderne dansk design – ”Ikke to produkter der er helt ens” (håndarbejde)

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Eksempel på produkter

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Eksempel på produkter

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Eksempel på produkter

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

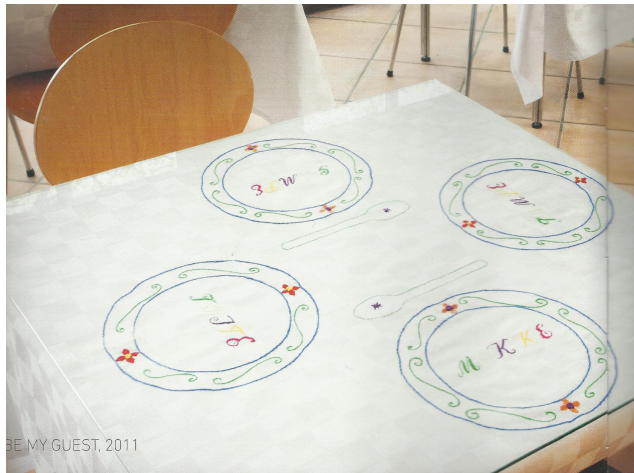
Place de Bleu Målgruppe

- Beskæftiger udsatte etniske minoritetskvinder med indvandre- eller flygtningebaggrund:
  - Vanskeligt integrerbare på det danske arbejdsmarked (Ringe arbejds erfaring, taler dårligt dansk m.m.)
  - I risiko for at miste deres kontanthjælp (Krav om 450 timers udstøttet og ordinær beskæftigelse inden for 2 år)
  - Ofte sårbare, manglende selvværd, med fysiske og psykiske problemstillinger, posttraumatisk stress m.m.
  - Tilbydes beskæftigelse på fleksible vilkår (5 – 25 timer om ugen) samt frivilligt arbejde

Place de Bleu Aktiviteter

- 16 ugers kursus: Opkvalificeret til at klare jobbet i virksomheden - Håndarbejdsteknikker, praktik i systue samt butik, dansk undervisning
- Efterfølgende medlem: Producere og sælge egne ting eller lave opgaver for kunder
- Butik og online shop
- Udføre bestillingsopgaver i samarbejde med designere eller kunstnere
- Deltage i udstillinger og messer

Eksempel på samarbejde med kunstner Iben Dalgaard

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

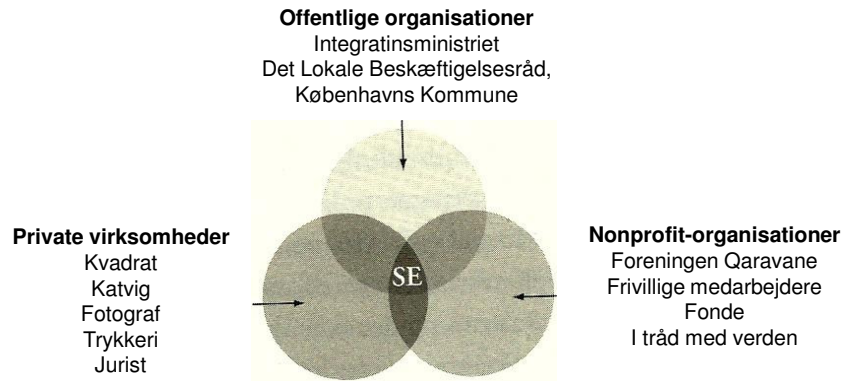
Place de Bleu Ledelse og organisation

- Foreningen bag: Foreningen Qaravane der arbejder for at skabe bedre vilkår og fremme beskæftigelsen blandt etniske minoritetskvinder
- Daglig leder- akademisk uddannelse: tager sig af det forretningsmæssige, networking, søger projektmidler, formidling/markedsføring
- Designer – designuddannet: Søger for at forene etniske håndarbejdstraditioner med dansk design – tager ofte udgangspunkt i produkter som kvinderne kommer med

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Place de Bleu Netværksmodel

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Referenceliste

- Baad Pedersen, Margit (2001): "Næstveds Patriotiske Selskab". Liv og Levn 15. Næstved Museum.
- Bjerre Hanghøj, Sara Agnete (2004): "Ideologien materialiseres" i Kragelund, Minna (red.): "Tingenes fortællinger – om at lære det gode liv". Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Bjerre Hanghøj, Sara Agnete (2004): "Mennesket former tingene" i Kragelund, Minna (red.): "Tingenes fortællinger – om at lære det gode liv". Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Bjerre Hanghøj, Sara Agnete (2004): "Professionalisering og konflikter" i Kragelund, Minna (red.): "Tingenes fortællinger – om at lære det gode liv". Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Christiansen, Niels Finn, Johansen, Hans Chr. og Petersen, Jørn Henrik (2010): "Periodens idéstrømninger" i Petersen, Petersen og Christiansen (red.): "Dansk velfærdshistorie. Frem mod socialhjælpsstaten. Bind I. Perioden 1536 – 1898". Syddansk Universitets Forlag.
- Hulgård, L. (2007): *Sociale entreprenører. En kritisk indføring*. Hans Reitzels Forlag

Inge Degn Johansson

Ergoterapeut - MSA

Referenceliste

- Hulgård, L. & Lundgaard Andersen, L. (2009): *Socialt entreprenørskab i Danmark – status 2009*. Rapport til Mandag Morgens arbejde med at udarbejde en national strategi for socialt iværksætteri. Ss. 1- 35
- Johansen, Hans Chr. og Kolstrup, Søren (2010): "Dansk fattiglovgivning indtil 1803" i Petersen, Petersen og Christiansen (red.): *"Dansk velfærdshistorie. Frem mod socialhjælpsstaten. Bind I. Perioden 1536 – 1898"*. Syddansk Universitets Forlag.
- Mangor, Christian Elovius (1782): *"Efterretning om Nestveds Patriotiske Selskab"*. København